

Др Сања ЂОПИЋ,

Институт за криминолошка и социолошка истраживања Београд

АЛТЕРНАТИВНЕ КРИВИЧНЕ САНКЦИЈЕ И МЕРЕ ЗА ПУНОЛЕТНЕ УЧИНИОЦЕ КРИВИЧНИХ ДЕЛА У СРБИЈИ¹

Апстракт: Примена алтернативних кривичних санкција и мера, посебно оних које се извршавају под окриљем заједнице, један је од могућих начина смањења затворске популације и решавања проблема пренасељености, рационализације поступања и хуманијег односа према учиниоцима кривичних дела. Истовремено, применом алтернативних санкција и мера омогућава се активније укључивање жртве и заједнице у процес реинтеграције и социјалне инклузије учинилаца, што је важан предуслов за уздржавање од криминалног понашања и спречавање поврата. Циљ овог рада је анализа законодавног оквира и примене алтернативних санкција и мера у односу на пунолетне учиниоце кривичних дела у Србији. За потребе рада, под алтернативним санкцијама и мерама подразумевају се кривичне санкције и мере које се извршавају под окриљем друштвене заједнице, које суд изриче након спроведног кривичног поступка, чија је примена заснована на претпоставци да се циљеви кажњавања могу постићи и без казне затвора или новчане казне, а које укључују контролу, надзор и подршку осуђеном лицу. Сходно томе, у раду се анализирају рад у јавном интересу, условна осуда са заштитним надзором и извршење казне затвора у просторијама у којима осуђени станује, са или без електронског надзора. На почетку је дат кратак преглед захтева, стандарда и принципа садржаних у међународним документима релевантним за примену алтернативних санкција. Потом се анализира законодавни оквир, а онда и примена алтернативних санкција и мера у пракси, и то на основу података које прикупљају Републички завод за статистику и Савет Европе (СПАСЕ II). У закључном делу се указује на могуће даље кораке у правцу обезбеђивања шире примене алтернативних санкција и мера у Србији.

Кључне речи: алтернативне кривичне санкције и мере, пунолетни учиниоци кривичних дела, законодавство, пракса, Србија.

1. Увод

Савремену друштвену контролу криминалитета одликују два тренда: с једне стране, то је стално поопштравање казнене политике, уз широку примену казне затвора, што је у складу са савременим пеналним популизмом (Соковић, 2012), док се, са друге стране, примећује тенденција све шире примене алтернативних санкција и мера (Васи-

---

¹ Овај рад представља резултат рада на пројектима бр. 47011 *Криминал у Србији: феноменологија, ризици и могућности социјалне интервенције*, који реализује Институт за криминолошка и социолошка истраживања (руководилац пројекта је проф. др Владан Јолчић) и бр. 179044 *Развој методологије евидентирања криминалитета као основа креирања ефикасних мера за његово сузбијање и превенцију*, који реализује Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београд (руководитељка пројекта је проф. др Весна Николић-Ристановић), а које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

љевић, 2012). Према годишњим статистичким показатељима Савета Европе (Council of Europe Annual Penal Statistics – SPACE)² у Европи се стопа затварања повећала са 115.7 у 2015. на 117.1 затвореника на 100000 становника у 2016. години, што је првенствено условљено дужином изречених санкција и мера: просечна дужина затварања, која може да се посматра као индикатор примене кривичног права је 8,5 месеци.³ Србија је једна од држава у којима је забележен највећи пораст стопе затварања у посматраном периоду, и то за 6,6% у 2016. у односу на 2015. годину. Сасвим очекивано, што потврђују подаци Савета Европе, пренасељеност затвора и даље представља један од кључних проблема у многим државама. У 2016. години капацитети европских затвора су, у просеку, у потпуности били попуњени. Подаци су показали да је Србија једна од држава у којој се бележи највиша стопа пренасељености затворских установа – 109 затвореника на 100 расположивих места. Са друге стране, у Србији је у 2015. години скоро половина лица осуђених на казну затвора била осуђена на казну краћу од три године (47,1%), при чему је скоро сваки пети осуђени био осуђен на казну затвора у трајању до једне године (18,8%) (Aebi, Tiago, Burkhardt, 2016).

Један од могућих начина смањења затворске популације и решавања проблема пренасељености, али и рационализације поступања и хуманијег односа према учиниоцима кривичних дела, уз могућност активнијег укључивања жртве и заједнице у процес реинтеграције и социјалне инклузије учинилаца је шира примена алтернативних кривичних санкција и мера. У Препоруци Комитета министара Савета Европе CM/Res (2017)3 о европским правилима о санкцијама и мерама у заједници (Council of Europe, 2018) истиче се да затварање треба да буде крајње средство (*ultima ratio*) коме се прибегава у контроли криминалитета (рестриктивна примена казне затвора), док су алтернативне санкције и мере важан начин супротстављања криминалитету, који умањује повређивање и омогућава постизање правде и правичности. Шира примена алтернативних санкција и мера доприноси смањењу броја лица у установама за извршење казне затвора. На тај начин се обезбеђују услови за адекватнији третман оних лица која се налазе у заводима и пуно поштовање њихових права, али и ефикасније управљање затворским установама. Такође се смањују трошкови, па се остварује уштеда у државном буџету, што би требало да омогући преумеравање средстава на друге програме (за осуђенике у затворима, постпенални прихват и реинтеграцију, подршку жртвама и слично). Ефикасна примена алтернативних санкција и мера има низ позитивних ефеката за осуђена лица: избегавају се негативни ефекти затварања (раскидање социјалних веза, посебно са породицом, губитак посла, престанак школовања и слично), смањује се стигматизација и ризик криминалне инфекције, доприноси се развијању индивидуалне одговорности учинилаца, као и њиховом личном и социјалном развоју. Друштвена заједница

---

² SPACE (*Statistiques Pénales Annuelles du Conseil de l'Europe*) је годишња пенална статистика Савета Европе, односно статистика о кривичним санкцијама и мерама у земљама чланицама Савета Европе, која укључује два повезана пројекта: SPACE I и SPACE II. SPACE I садржи податке о казни затвора и пенитенцијарним институцијама у државама чланицама Савета Европе, док SPACE II садржи податке о ванинституционалним санкцијама и мерама. Подаци се прикупљају применом анкете, за коју се користе два упитника, који се сваке године достављају затворској администрацији и пробацијским службама или другим еквивалентним телима министарства правде држава чланица Савета Европе. Више информација о овом истраживању, као и годишњи извештаји могу се наћи на <https://www.coe.int/en/web/prison/home>, страници приступљено 29.6.2018.

³ Видети на: <https://www.coe.int/en/web/prison/space> страници приступљено 29.6.2018.

постаје активан актер у процесу ресоцијализације, реинтеграције и социјалне инклузије осуђеног лица, што је важан предуслов за деловање у правцу специјалне превенције. Најзад, применом алтернативних санкција и мера може да се, макар делом, обезбеди накнада штете и поправљање односа нарушених кривичним делом, што је важно за жртве кривичних дела, али и за друштвену заједницу (Ђопић, 2015).

У литератури се наилази на уже и шире дефинисање појма алтернативних кривичних санкција и мера, зависно од тога да ли се оне везују "искључиво за систем кривичних санкција или за функцију која се применом мера алтернативних кривичном кажњавању остварује у правосудном систему" (Мрвић-Петровић, Обрадовић, Новаковић, 2005: 37). Према ужој дефиницији, под алтернативним санкцијама подразумевају се само санкције и мере које су алтернатива казни затвора, првенствено краткотрајних затворских казни. Ова дефиниција везује алтернативне санкције искључиво за систем кривичних санкција. У ширем смислу, алтернативне санкције обухватају алтернативне санкције у ужем смислу, с једне, и различите мере образовног, медицинског, васпитног и терапеутског карактера, као и поступке који воде скретању са класичне кривичне процедуре, односно којима се избегава кривична осуда (тзв. мере диверзионог карактера), са друге стране (Мрвић-Петровић, Обрадовић, Новаковић, 2005: 38). Другим речима, према ширем схватању, алтернативне санкције нису везане искључиво за систем кривичних санкција, већ могу да укључе мере и поступке који се могу применити изван кривичноправног система, улазећи у домен социјалне заштите. Приликом дефинисања концепта алтернативних санкција и мера може се направити разлика између старих, класичних супституата казне затвора (као што су новчана казна, мере безбедности принудног лечења, мере упозорења, условни отпуст осуђеног, одузимање имовине и слично) и нових, правих алтернатива (као што су "полудневно затварање", рад у јавном интересу, кућни затвор са или без електронског надзора, условно одлагање кривичног гоњења и слично) (Мрвић-Петровић, Обрадовић, Новаковић, 2005; Константиновић-Вилић, Костић, 2006: 241). Најзад, алтернативне санкције могу да се поделе и према времену примене на оне које се примењују пре или током кривичне процедуре, које практично воде скретању поступка и избегавању осуде (мере диверзионог карактера) и оне које се изричу у кривичном поступку (алтернативне кривичне санкције и алтернативни начин извршења казне затвора) (Ђопић, 2015: 10).

У међународним документима се за алтернативне санкције углавном користи појам незаводске санкције (*non-custodial sanctions*) и санкције и мере које се извршавају под окриљем заједнице (*community sanctions and measures*), којима се омогућава да учинилац остане на слободи, у заједници, и које укључују извесна ограничења његове слободе кроз постављање одређених услова и/или обавеза које је дужан да испуни (Council of Europe, 2018). Акцент је на промовисању улоге друштва у функционисању кривичноправног система и укључивању у третман и реинтеграцију учинилаца кривичних дела (Ђопић, 2015: 10).

Позитивним прописима, нарочито изменама и допунама кривичног законодавства почев од 2005. године, у Србији је постављен правни основ за примену алтернативних санкција и мера. Овај рад има за циљ да укаже на законодавни оквир и праксу у погледу примене алтернативних санкција и мера у односу на пунолетне учиниоце кривичних дела. Полазећи од напред изнетих дефиниција, за потребе овог рада прихваћена је ужа дефиниција алтернативних кривичних санкција, под којима се подразумевају

кривичне санкције и мере које се извршавају под окриљем друштвене заједнице, које суд изриче у кривичном поступку, дакле, које се везују за постојећи систем кривичних санкција, чија је примена заснована на претпоставци да се циљеви кажњавања у великој мери могу постићи и без казне затвора или новчане казне, а које укључују контролу, надзор и подршку осуђеном лицу. Сходно томе, под алтернативним санкција и мерама подразумевају се: рад у јавном интересу, условна осуда са заштитним надзором и извршење казне затвора у просторијама у којима осуђени станује, са или без електронског надзора. У раду се полази од релевантног међународног и европског оквира за примену алтернативних санкција, потом се анализира законодавни оквир, а затим и примена алтернативних санкција и мера у Србији. У закључном делу се указује на могуће даље кораке у правцу обезбеђивања шире примене алтернативних санкција и мера у контроли криминалитета у Србији.

2. Међународни и европски правни оквир за примену алтернативних санкција и мера

Бројни међународни и европски документи постављају правни основ за примену алтернативних санкција и мера. *Минимална стандардна правила УН о мерама незатварања* (тзв. Токијска правила) (1990)⁴ садрже оквирне смернице за спровођење алтернативних санкција и мера и минималне гаранције за лица према којима се те мере спроводе. Овај документ сугерише примену заводских мера у свим фазама поступка, дакле, пре, током и након кривичног поступка, без дискриминације према било ком личном својству. Токијска правила садрже листу мера које се могу применити, укључујући различите мере опомене и упозорења, различите модалитете новчане казне и условне осуде, рад у јавном интересу, конфискацију имовине, накнаду штете жртви, разне модалитете извршења казне затвора и слично. Дакле, овим документом се предвиђају како санкције које представљају класичне супституте казне затвора, тако и тзв. праве алтернативне санкције. Приликом примене алтернативних санкција и мера треба водити рачуна о потребама учиниоца за рехабилитацијом и реинтеграцијом, заштити друштва и интересима жртве. Посебан акценат је на учешћу друштва у спровођењу и промовисању алтернативних санкција и мера. Најзад, државе треба посебну пажњу да поклоне подизању свести јавности о примени алтернативних санкција и мера, што је важан предуслов за добијање шире друштвене подршке за примену ових облика реаговања на криминалитет.

У *Правилма Уједињених нација о поступању са затвореницама и извршењу некустодијалних мера према женама извршитељкама* (тзв. Банкочка правила) из 2010. године⁵ истиче се потреба за широм применом заводских мера према женама као извршитељкама кривичних дела. Приоритет би увек, када је то могуће, требало давати заводским мерама, посебно у случају кратких казни затвора и појединих категорија жена, као што су труднице, мајке с децом, старе жене и малолетнице. Имајући у виду етиологију криминалитета жена и проблеме са којима се сусрећу, Банкочка правила посебно упућују на развијање програма у заједници који би били усмерени на подршку женама које су

---

⁴ United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures (The Tokyo Rules), Adopted by General Assembly Resolution 45/110 of 14 December 1990.

⁵ United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (the Bangkok Rules), Adopted by General Assembly Resolution A/RES/65/229 on 21 December 2010.

биле жртве родно базираног насиља, лечење зависности и психичких проблема жена, развијање родитељских способности и обучавање за налажење запослења.

Стандарди који су релевантни за примену алтернативних санкција садржани су и у низу препорука донетих на нивоу Савета Европе (Мрвић-Петровић, Обрадовић, Новаковић, 2005; Константиновић-Вилић, Костић, 2006; Council of Europe, 2018). У Препоруци Комитета министара Савета Европе CM/Rec (2017)3 о европским правилима о санкцијама и мерама у заједници дефинисани су основни принципи примене алтернативних санкција и мера. Санкције које се извршавају под окриљем друштвене заједнице треба да осигурају правичан и ефикасан надзор, усмеравање и помоћ учиниоцима кривичних дела, те социјалну инклузију од које у великој мери зависи спречавање поврата. Државе чланице треба одговарајућим прописима да предвиде различите модалитете алтернативних санкција и мера и омогуће њихову примену у пракси, чиме се осигурава већи степен индивидуализације. Примена алтернативних санкција и мера мора да буде сразмерна тежини кривичног дела. Приликом њихове примене мора се водити рачуна о поштовању људских права учинилаца, при чему их у исто време треба охрабривати да прихвате одговорност за нанету штету и њено поправљање. Мора се омогућити примена алтернативних санкција и мера без дискриминације по било ком основу, а приликом примене у пракси мора се водити рачуна о поштовању достојанства и приватности учиниоца, његове породице и других лица. Уколико примена алтернативних санкција подразумева сусрет са жртвом, мора се осигурати поштовање њених права, како не би дошло до секундарне виктимизације. Такође, када је могуће и у складу са националним прописима треба омогућити и охрабрити учиниоце да надокнаде штету коју су кривичним делом проузроковали жртви и заједници. Националним прописима не би требало предвидети аутоматску замену алтернативне санкције и мере казном затвора у случају да учинилац не испуњава своје обавезе. Најзад, државе треба да предвиде редован надзор и независан мониторинг државних тела или служби које су надлежне за спровођење алтернативних санкција и мера. То је важно за евалуацију рада и поступања, а што треба да буде основ за даље унапређење праксе.

3. Законодавни оквир за примену алтернативних санкција и мера у Србији

У овом делу се анализира правни основ за примену алтернативних санкција и мера у односу на пунолетне учиниоце кривичних дела, и то рада у јавном интересу, условне осуде са заштитним надзором и извршење казне затвора у просторијама у којима осуђени станује, са или без електронског надзора.

3.1. Рад у јавном интересу

Рад у јавном интересу је једна од четири казне прописане Кривичним закоником Републике Србије (у даљем тексту КЗ РС)⁶, која се заснива на "комбинацији циљева кажњавања, рехабилитације и репарације причињене штете" (Мрвић-Петровић, Обрадовић, Новаковић, 2005: 43). Рад у јавном интересу се може изрећи за кривична дела за која је прописана казна затвора до три године или новчана казна. Дакле, у питању су, барем према формалном критеријуму, односно висини запређене казне, лакша кривична дела, односно кривична дела са мањом друштвеном опасношћу. Рад у јавном интересу може се изрећи као главна и

---

⁶ Кривични законик, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016.

као споредна казна, а може бити и замена за неплаћену новчану казну. Суштину ове казне чини сваки онај рад који је користан за друштвену заједницу, а којим се не вређа људско достојанство осуђеног и његове породице, нити се крше њихова основна права и слободе, укључујући право на приватност, и који се не врши у циљу стицања добити. Циљ ове казне је да се код осуђеног лица развије одговорнији однос према друштву и последицама сопствених поступака. Уз то, једно од основних начела извршења ове казне, како је то предвиђено Правилником о извршењу казне рада у јавном интересу,⁷ је забрана дискриминације према било ком личном својству осуђеног лица.

Законодавац је прописао минимално и максимално трајање ове казне: у члану 52 ст. 3 КЗ РС је наведено да "рад у јавном интересу не може бити краћи од шездесет часова нити дужи од тристашездесет часова". При томе, законодавац прописује да овај рад траје шездесет часова у току једног месеца. Најзад, рад у јавном интересу може да буде обављен за време које не може бити краће од месец дана, нити дуже од шест месеци.

Приликом доношења одлуке о изрицању казне рад у јавном интересу, суд узима у обзир низ околности и то: врсту учињеног кривичног дела, личност учиниоца, као и његову спремност да обавља рад у јавном интересу. Дакле, један од важних предуслова за примену ове казне је добровољност, односно пристанак учиниоца да му се она изрекне. У противном, њеним наметањем учиниоцу тешко да би се постигла сврха кажњавања, посебно сврха рада у јавном интересу, док би се такав рад, са друге стране, могао сматрати принудним, што је противно европским и међународним стандардима. Уколико осуђени не обави све сате изреченог рада у јавном интересу, суд ће ову казну заменити казном затвора (члан 52 ст. 5 КЗ). Уколико учинилац испуњава све преузете обавезе, суд му може дужину рада у јавном интересу умањити за једну четвртину.

Извршење казне рада у јавном интересу ближе је уређено Законом о извршењу ванзаводских санкција и мера⁸ и Правилником о извршењу казне рада у јавном интересу. Рад у јавном интересу се обавља код послодавца са којим министарство надлежно за послове правосуђа закључује уговор, било на основу јавног конкурса или непосредне сарадње са надлежним државним органима и организацијама. При томе, предност се даје послодавцима који се баве делатношћу од друштвеног интереса, а нарочито хуманитарном, здравственом, еколошком или комуналном делатношћу, што одговара суштини ове казне. То значи да је укључивање и сарадња са локалном заједницом од суштинског значаја за постојање услова за извршење казне рада у јавном интересу. Правилником су прецизно дефинисана права и обавезе свих субјеката, односно послодавца, потом, повереника који је надлежан за надзор над обављањем рада у јавном интересу, и самог осуђеног лица.⁹

3.2. Условна осуда са заштитним надзором

Чланом 71 КЗ РС предвиђена је могућност изрицања условне осуде са заштитним надзором.¹⁰ Ово је посебан модалитет условне осуде, који српско кривично законодавство познаје нешто више од четрдесет година. Уколико се суд определи за овај вид

---

⁷ Правилник о извршењу казне рада у јавном интересу, *Службени гласник РС*, бр. 20/2008.

⁸ Закон о извршењу ванзаводских санкција и мера, *Службени гласник РС*, бр. 55/2014.

⁹ Више о извршењу ове и осталих алтернативних санкција и мера које су анализирани у овом раду видети у: Васиљевић-Продановић, 2017.

¹⁰ Више о условној осуди са заштитним надзором и условима за њену примену видети у: Драгојловић, Пашић, 2017.

условне осуде, осуђени се ставља под заштитни надзор за одређено време (време проверавања). Дакле, осуђени остаје на слободи, а кроз заштитни надзор предузимају се активне радње, којима се осуђеном пружају помоћ и заштита, а истовремено се над њим спроводи надзор усмерен на деловање у правцу специјалне превенције. Приликом одређивања за ову врсту условне осуде, суд посебно узима у обзир личност учиниоца, његов ранији живот, држање после извршеног кривичног дела, а нарочито његов однос према жртви кривичног дела и околности извршења дела. Суд ће изрећи ову санкцију уколико се према оцени наведених околности може очекивати да ће се заштитним надзором потпуније остварити сврха условне осуде.

У члану 73 КЗ РС предвиђене су обавезе које се могу изрећи учиниоцу,¹¹ а које, укупно гледано, имају за циљ оспособљавање учиниоца за живот у заједници, јачање његове одговорности, личних, породичних и родитељских компетенција, и поправљање штете која је нанета кривичним делом. При избору обавеза и одређивању њиховог трајања, суд нарочито узима у обзир старост учиниоца, његово здравствено стање, склоности и навике, побуде из којих је извршио кривично дело, држање после извршеног кривичног дела, ранији живот, личне и породичне прилике, услове за испуњење наложених обавеза, као и друге околности које се односе на личност учиниоца, а од значаја су за избор мера заштитног надзора и њихово трајање (члан 74 КЗ РС). Уколико осуђени коме је изречен заштитни надзор не испуњава обавезе које му је суд одредио, суду стоје на располагању следеће могућности: опомена, замена изречених обавеза другим, продужење трајања заштитног надзора у оквиру времена проверавања или опозивање условне осуде.

Извршење условне осуде са заштитним надзором, као и овлашћења, начин рада и обавезе повереника, који је надлежан за извршење ове санкције, ближе су дефинисани Законом о извршењу ванзаводских санкција и мера и Правилником о извршењу условне осуде са заштитним надзором¹². Правилником је, између осталог, предвиђено да се ова санкција извршава на начин којим се осуђеном и његовој породици гарантује поштовање људског достојанства, основних права и слобода и приватности. Уз то, забрањује се дискриминација према било ком личном својству.

3.3. Извршење казне затвора у просторијама у којима осуђени станује

У алтернативне мере или, прецизније, алтернативне видове извршења казне затвора, спада извршење казне затвора у просторијама у којима осуђени станује, односно, тзв. "кућни затвор", са или без електронског надзора. У члану 45 ст. 5 КЗ РС предвиђено је да суд може да одреди да се казна затвора до једне године, која је изречена учиниоцу кривичног дела, изврши тако "што ће је осуђени издржавати у просторијама у којима станује уколико се с обзиром на личност учиниоца, његов ранији

---

¹¹ 1) Јављање органу надлежном за извршење заштитног надзора у роковима које тај орган одреди; 2) Оспособљавање учиниоца за одређено занимање; 3) Прихватање запослења које одговара способностима учиниоца; 4) Испуњавање обавеза издржавања породице, чувања и васпитања деце и других породичних обавеза; 5) Уздржавање од посећивања одређених места, локала или приредби, ако то може бити прилика или подстицај за поновно вршење кривичних дела; 6) Благовремено обавештавање о промени места боравка, адресе или радног места; 7) Уздржавање од употребе дроге или алкохолних пића; 8) Лечење у одговарајућој здравственој установи; 9) Посећивање одређених професионалних и других саветовалишта или установа и поступање по њиховим упутствима; 10) Отклањање или ублажавање штете причињене кривичним делом, а нарочито измирење са жртвом учињеног кривичног дела.

¹² Правилник о извршењу условне осуде са заштитним надзором, *Службени гласник РС*, бр. 20/2008.

живот, његово држање после учињеног дела, степен кривице и друге околности под којима је дело учинио може очекивати да ће се и на тај начин остварити сврха кажњавања". У том случају, осуђени може да настави да ради или да настави школовање, не раскидају се социјалне везе, посебно везе са породицом, дакле, елиминишу се негативни ефекти затварања, што помаже у процесу ресоцијализације и реинтеграције осуђеног.

4. Примена алтернативних санкција и мера у Србији

Примена алтернативних санкција и мера у Србији анализирана је на основу доступних статистичких података о изреченој казни рада у јавном интересу, условној осуди са заштитним надзором и извршењу казне затвора у просторијама у којима осуђени станује, које прикупља и евидентира Републички завод за статистику (Републички завод за статистику, 2009, 2010, 2010а, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017), као и података о стању (*stock*) и току (*flow*) извршења ових санкција и мера, које редовно прикупља Савет Европе применом анкете у оквиру SPACE II истраживања, које се односи на ванинституционалне санкције и мере, а који се публикују у годишњим извештајима (Aebi, Yann, Delgrande, 2012; Aebi, Yann, 2013; Aebi, Chopin, 2014; Aebi, Yann, 2014; Aebi, Chopin, 2015; Aebi, Chopin, 2016; Aebi, Chopin, 2017).

4.1. Рад у јавном интересу

Према подацима Републичког завода за статистику о броју лица осуђених на казну рада у јавном интересу, који су приказани у Табели 1, примећује се да је у првим годинама примене (2007-2010) казна рада у јавном интересу била само спорадично изрицана. Од 2011. године бележи се раст броја осуђених на казну рада у јавном интересу у структури осуђених лица. При томе, удео казне рада у јавном интересу у структури казни је од 2011. године на сличном нивоу, са мањим осцилацијама, при чему се у последње три посматране године бележи мањи пад броја изречених казни рада у јавном интересу.

Табела 1: Осуђена лица којима је изречена казна рада у јавном интересу

Година	Број осуђених лица којима је изречена казна рада у јавном интересу	Index	Удео осуђених на казну рада у јавном интересу у укупном броју осуђених лица (%)
2007	48	100	0,1
2008	35	73	0,1
2009	51	106	0,1
2010	71	148	0,3
2011	357	744	1,2
2012	365	760	1,2
2013	348	725	1,1
2014	371	773	1,0

LVIII Саветовање Српског удружења за кривичноправну теорију и праксу

2015	353	735	1,1
2016	329	685	1,0

Извор: Републички завод за статистику, 2009, 2010, 2010а, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017.

У структури кривичних дела за која је изречена казна рада у јавном интересу у 2016. години доминирају кривична дела против имовине (45,9%); следе кривична дела против здравља људи (12,2%), против брака и породице (8,8%) и против живота и тела и против државних органа (по 7%) (Табела 2). Када су у питању кривична дела против имовине, ова казна је у највећем броју случајева изречена због кривичног дела крађе (128 или 84,8%).

Табела 2: Лица осуђена на казну рада у јавном интересу према врсти кривичног дела у 2016.

Кривична дела	Број осуђених на казну рада у јавном интересу	Удео осуђених на казну рада у јавном интересу у броју лица осуђених на ову казну (%)
Кривична дела против живота и тела	23	7,0
Кривична дела против слобода и права човека и грађанина	12	3,6
Кривична дела против права по основу рада	1	0,3
Кривична дела против части и угледа	1	0,3
Кривична дела против брака и породице	29	8,8
Кривична дела против имовине	151	45,9
Кривична дела против привреде	1	0,3
Кривична дела против здравља људи	40	12,2
Кривична дела против животне средине	10	3,0
Кривична дела против безбедности јавног саобраћаја	12	3,6
Кривична дела против државних органа	23	7,0
Кривична дела против правосуђа	3	0,9
Кривична дела против јавног реда и мира	5	1,5

Кривична дела против правног саобраћаја	4	1,2
Остала кривична дела из посебних закона	14	4,3
УКУПНО	329	100

Извор: Републички завод за статистику, 2009, 2010, 2010а, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017.

Посматано према географским регионима, у 2016. години је казна рада у јавном интересу изречена према 70 лица у региону Београда (21,3%), 140 у Војводини (43,6%), 20 у региону Шумадије и Западне Србије (6,1%) и 99 у региону Јужне и Источне Србије (30,1%). Дакле, највећи број лица осуђених на ову казну био је на простору Војводине, а потом Јужне и Источне Србије, док је тај број најмањи на територији Шумадије и Западне Србије.

4.2. Условна осуда са заштитним надзором

Досадашња пракса показује да је примена условне осуде са заштитним надзором у Србији спорадична. Подаци Републичког завода за статистику показују да у структури изречених кривичних санкција доминирају условне осуде: у периоду између 2010. и 2016. године условна осуда је изречена према више од 50% осуђених лица (између 51,7% у 2014. и 59,2% у 2010. години). Међутим, како показују подаци у Табели 3, удео осуђених на условну осуду са заштитним надзором у структури лица којима је изречена условна осуда је незнатан и у просеку износи 0,11%.

Табела 3: Број осуђених лица којима је изречена условна осуда и удео условних осуда са заштитним надзором у укупном броју изречених условних осуда у периоду 2010-2015.¹³

Година	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Број осуђених лица којима је изречена условна осуда	12833	18110	17169	17152	18307	19290
Број осуђених којима је изречена условна осуда са заштитним надзором	3	20	23	29	27	21
Удео условне осуде са заштитним надзором у укупном броју условних осуда (%)	0,02	0,11	0,13	0,17	0,15	0,10

¹³ Подаци о броју условних осуда са заштитним надзором су подаци Управе за извршење кривичних санкција приказани у: Драгојловић, 2016: 217-218. Подаци о броју условних осуда према година доступни су у билтенима Републичког завода за статистику.

У посматраном периоду условна осуда са заштитним надзором је најчешће изрицана за кривична дела насиље у породици и неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога (Драгојловић, 2016: 220-223). Од укупно 123 условне осуде са заштитним надзором, које су изречене у периоду од 2010. до 2015. године, у 52 (42,3%) случаја се радило о кривичном делу насиље у породици, а у 38 (30,9%) о кривичном делу неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога. Поред тога, ова врста условне осуде изрицана је и за следећа кривична дела: недавање издржавања, неовлашћено коришћење туђег возила, крађа, лака телесна повреда, тешка телесна повреда, фалсификовање и злоупотреба платних картица, омогућавање уживања опојних дрога, насилничко понашање, учествовање у тучи, напад на службено лице у вршењу службене радње, одузимање туђе ствари. Дакле, у питању су углавном кривична дела са елементима насиља, кривична дела повезана са дрогама и имовински деликти.

4.3. Извршење казне затвора у просторијама у којима осуђени станује

Подаци Републичког завода за статистику о броју изречених казни "кућног затвора" доступни су за 2015. и 2016. годину. У 2015. години овај вид извршења казне затвора изречен је у односу на 1134 лица, што чини 3,4% од укупног броја осуђених лица у тој години. У 2016. години изречено је 1858 казни "кућног затвора", што чини 5,7% од укупног броја осуђених лица у тој години.¹⁴ Примећује се да је у 2016. изречено нешто више од 60% казни "кућног затвора" више у односу на 2015. годину.

Подаци у Табели 4 показују да су 2016. у структури осуђених на казну "кућног затвора" највећи број чинила лица осуђена за имовинска кривична дела (650 или 35,0%). Следе лица осуђена за кривична дела против јавног реда и мира (287 или 15,4%), привреде (174 или 9,4%) и безбедности јавног саобраћаја (126 или 6,8%). Осуђени за остала кривична дела чине мање од 5% у укупном броју лица осуђених на казну "кућног затвора".

Табела 4: Лица осуђена на казну "кућног затвора" према врсти кривичног дела у 2016.

Кривична дела	Број осуђених на казну "кућног затвора"	Удео осуђених на казну "кућног затвора" у броју лица осуђених на ову казну (%)
Кривична дела против живота и тела	88	4,7
Кривична дела против слобода и права човека и грађанина	35	1,9
Кривична дела противполне слободе	19	1,0
Кривична дела против брака и породице	128	6,9
Кривична дела против интелектуалне својине	1	0,1
Кривична дела против имовине	650	35,0

¹⁴ У билтенима Републичког завода за статистику садржани су подаци о броју осуђених у кућном затвору, али без дистрибуције према томе да ли је у питању казна "кућног затвора" са или без електронског надзора.

Кривична дела против привреде	174	9,4
Кривична дела против здравља људи	139	7,5
Кривична дела против животне средине	7	0,4
Кривична дела против опште сигурности људи и имовине	28	1,5
Кривична дела против безбедности јавног саобраћаја	126	6,8
Кривична дела против уставног уређења	2	0,1
Кривична дела против државних органа	30	1,6
Кривична дела против правосуђа	2	0,1
Кривична дела против јавног реда и мира	287	15,4
Кривична дела против правног саобраћаја	29	1,6
Кривична дела против службене дужности	69	3,7
Кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом	2	0,1
Остала кривична дела из посебних закона	37	2,0
УКУПНО	1858	100

Извор: Републички завод за статистику,
2009, 2010, 2010а, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017.

Посматрано према географским регионима, током 2016. године ова санкција је изречена у односу на 538 лица у региону Београда (29,0%), 412 у региону Војводине (22,2%), 367 у региону Шумадије и Западне Србије (19,8%) и 541 у региону Јужне и Источне Србије (29,1%).

4.4. Упоредни приказ статистичких показатеља стања и извршења алтернативних кривичних санкција и мера

На овом месту је интересантно анализирати податке о стању (*stock*) и току извршења алтернативних кривичних санкција и мера (*flow*) у периоду од 2010. до 2016. године, који се прикупљају у оквиру истраживања Савета Европе (SPACE II), и сагледавати стање у Србији у односу на остале европске државе.

Укупно гледано, од 2010. до 2014. године бележи се тренд раста стопе започињања извршења алтернативних санкција и мера у Србији; током 2015. је дошло до мањег пада, да би се 2016. забележио благи пораст у односу на 2015. (Табела 5). У посматраном периоду највећа стопа започетих алтернативних санкција забележена је 2014. године, што коинцидира са доношењем Закона о извршењу ванзаводских санкција и мера, којим је постављен јаснији правни оквир за њихово извршење. Међутим, када се стопа започетих извршења алтернативних санкција и мера посматра у односу на друге европске државе, примећује се да је она на веома ниском нивоу, односно испод просека,

ближе минимуму. На пример, 2016. године је просечна стопа започињања извршења алтернативних санкција и мера у Европи износила 258,8 на 100000 становника, док је медијана износила 197,7, а у Србији је стопа била 44,8, при чему је минимална стопа на европском нивоу исте године била 34,4, што сврстава Србију међу државе са ниском стопом примене алтернативних санкција и мера. Када се погледају подаци годишњих извештаја Савета Европе за остале посматране године, примећује се да је стање било слично, при чему је стопа започињања извршења алтернативних санкција у Србији уједно чинила минимум на европском нивоу током 2010. и 2011, а 2012. године је била близу минимума (минимум на европском нивоу је 2012. износио 14,1, а у Србији је стопа била 19,3 алтернативних санкција и мера на 100000 становника) (Aebi, Yann, Delgrande, 2012; Aebi, Yann, 2013; Aebi, Chopin, 2014; Aebi, Yann, 2014; Aebi, Chopin, 2015; Aebi, Chopin, 2016; Aebi, Chopin, 2017).

Табела 5: Започето извршење алтернативних санкција и мера у периоду 2010-2016. (*flow*)

Година	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.
Стопа алтернативних санкција и мера (број санкција на 100000 становника)	0,4	5,9	19,3	24,2	47,9	42,7	44,8
Број лица која су започела извршење алтернативних санкција и мера	30	428	1390	1736	3420	3023	3168
Започето извршење казне рада у јавном интересу N (%)	23 (76,7)	125 (29,2)	458 (32,9)	292 (16,8)	351 (10,3)	502 (16,6)	298 (9,4)
Започето извршење казне затвора у просторијама у којима осуђени станује <i>без електронског надзора</i> N (%)	2 (6,7)	52 (12,1)	136 (9,8)	104 (6,0)	207 (6,1)	668 (22,1)	956 (30,2)
Започето извршење казне затвора у просторијама у којима осуђени станује <i>са електронским надзором</i> N (%)	0 (0,0)	228 (53,3)	746 (53,7)	643 (37,0)	862 (25,2)	1276 (42,2)	1106 (34,9)
Започето извршење условне осуде са заштитним надзором N (%)	...	17 (4)	23 (1,7)	21 (1,2)	16 (0,5)	...	40 (1,3)

Извор: Aebi, Yann, Delgrande, 2012; Aebi, Yann, 2013; Aebi, Chopin, 2014; Aebi, Yann, 2014; Aebi, Chopin, 2015; Aebi, Chopin, 2016; Aebi, Chopin, 2017.

Када се посматрају подаци за Србију по годинама, примећује се да је 2010. године у структури алтернативних санкција и мера доминирала казна рада у јавном интересу, да би се тренд променио већ од 2011. године, када се примећује давање предности казни затвора у просторијама у којима осуђени живи са електронским надзором. Такође се примећује да се 2015, а посебно 2016. године смањује (процентуално гледано) разлика у уделу казни "кућног затвора" са и без електронског надзора у укупном броју алтернативних санкција и мера у односу на раније године, посебно 2011. и 2012. када је удео казне "кућног затвора" са електронским надзором био процентуално већи у укупном броју започетих извршења алтернативних санкција и мера у поређењу са уделом извршења ове казне без електронског надзора.

Такође је интересантно упоредити стопе примене појединих алтернативних санкција у Србији у односу на просечне стопе на европском нивоу. На пример, 2016. године је стопа започињања извршења казне рада у јавном интересу у Србији износила 9,4, док је у Европи просек био 52,1, а медијана 31,4, што указује на веома ниску стопу примене ове казне у Србији. Са друге стране, исте године је стопа започињања извршења казне "кућног затвора" са електронским надзором у Србији износила 34,9, док је европски просек био 10,9 а медијана 3,4. Слична ситуација је и у погледу казне "кућног затвора" без електронског надзора: у Србији је стопа 2016. године била 30,2, европски просек је износио 10,3, а медијана 1.1. Ови подаци показују да се у Србији далеко више пажње поклања примени казне "кућног затвора", са или без електронског надзора, у односу на просечну примену ове врсте ванинституционалних мера у Европи, као и у односу на казну рада у јавном интересу, чија је примена далеко виша у другим европским државама (на пример, стопа примене казне рада у јавном интересу је 2016. била 79,1 у Шпанији, 69,9 у Холандији, 67,8 у Швајцарској, 56,6 у Летонији и на Кипру, 49,8 у Мађарској, 48,5 у Финској и слично) (Aebi, Chopin, 2017).

У прилог закључку да међу алтернативним санкцијама и мерама доминира казна "кућног затвора" говоре и подаци о стању у погледу извршења алтернативних санкција и мера (*stock*), који су приказани у Табели 6.

Табела 6: Број лица који извршавају алтернативне санкције, стање на дан 31.12. (*stock*)

Година	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.
Стопа извршења алтернативних санкција и мера (број лица под надзором и контролом на 100000 становника)	0,1	3,2	4,8	10,1	16,0	16,8	20,0
Број лица која су под надзором или контролом	10	232	344	722	1144	1190	1415
Рад у јавном интересу N (%)	2 (20,0)	30 (12,9)	32 (9,3)	87 (12,0)	122 (10,7)	154 (12,9)	127 (9,0)
Казна затвора у просторијама у којима осуђени станује без електронског надзора N (%)	2 (20,0)	34 (14,7)	46 (13,4)	28 (3,9)	135 (11,8)	333 (28,0)	486 (34,3)

Казна затвора у просторијама у којима осуђени станује са електронским надзором N(%)	0	158 (68,1)	228 (66,3)	299 (41,4)	557 (48,7)	393 (33,9)	434 (30,7)
Условна осуда са заштитним надзором N (%)	0	0	18 (5,2)	...	...	...	24 (1,7)

Извор: Aebi, Yann, Delgrande, 2012; Aebi, Yann, 2013; Aebi, Chopin, 2014; Aebi, Yann, 2014; Aebi, Chopin, 2015; Aebi, Chopin, 2016; Aebi, Chopin, 2017.

На основу података из SPACE II истраживања Савета Европе, који су приказани у Табелама 5 и 6 могуће је доћи до закључка о броју завршених алтернативних санкција и мера. Ако се посматрају подаци о броју казне рада у јавном интересу и казне "кућног затвора" са и без електронског надзора чије извршење је било у току на дан 31.12.2015., потом подаци о броју започетих извршења ових казни током 2016, а онда и стање на дан 31.12.2016. може се закључити да је у току 2016. године завршено 72% казни рада у јавном интересу, 71% казни "кућног затвора" са електронским надзором и 62,3% казни "кућног затвора" без електронског надзора. Међутим, на основу датих података не може се закључити колико је санкција успешно реализовано, колико је обустављено и из којих разлога. Зато су значајни налази истраживања које је 2017. године спровео Институт за криминолошка и социолошка истраживања у сарадњи са Мисијом ОЕБС у Србији, које је показало да су у 68,9% случајева, у којима су осуђена лица упућена на извршење казне рада у јавном интересу у 2013. години и на условну осуду са заштитним надзором током 2012. и 2013. године, ове две алтернативне санкције успешно реализоване, док се у 31,1% случајева исход може сматрати неуспешним (Стевановић, Међедовић, Петровић, Вујичић, 2018: 25). То упућује на закључак да у још увек не тако малом броју случајева примена "правих" алтернативних санкција није успешна.

5. Закључак

Српски законодавац предвиђа алтернативне санкције и мере које сугеришу релевантни међународни документи. Општим прописима се омогућава њихова доста широка примена у случајевима лакших кривичних дела (посматрано према запрењеној казни), па се у том контексту оне могу посматрати као алтернатива краткотрајним затворским казнама. При томе, законодавац, сасвим исправно, не везује примену алтернативних санкција и мера за одређена кривична дела. Предвиђањем општих услова за примену анализираних алтернативних санкција и мера постављен је правни основ за њихову примену без дискриминације по било ком основу. Такође, ближим уређивањем начина извршења алтернативних санкција и мера, законодавац је у позитивне прописе уградио основне принципе и стандарде за примену санкција које се извршавају под окриљем заједнице, које предвиђају релевантни међународни и европски документи.

Међутим, примећује се да наш законодавац није предвидео казну "кућног затвора" као алтернативну санкцију, иако се у међународним документима она помиње у каталогу могућих санкција и мера у заједници. Зато не чуди што је, како примећују поједини аутори, у теорији критиковано решење према коме се у материјалном кривичном законодавству "кућни затвор", са или без електронског надзора, регулише као алтернативни начин извршења казне затвора, а не предвиђа се као посебна, алтернатив-

на кривична санкција (Мрвић-Петровић, 2015: 98). О томе би требало водити рачуна у будућим реформама кривичног законодавства, посебно ако се има на уму тренд раста стопе примене овог начина извршења казне затвора.

Могло би се рећи да примена алтернативних санкција и мера води смањењу стопе краткотрајних казни затвора, посебно затворске казне до једне године, што се може оценити као позитиван корак. То се посебно уочава ако се упореде подаци о изреченим алтернативним санкцијама и мерама, посебно казне "кућног затвора", и уделу затворске казне до годину дана у структури изречених казни затвора. На пример, 2011. затворска казна до једне године чинила је чак 56,1% укупног броја изречених казни затвора у Србији (Aebi, Delgrande, 2013), да би 2016. тај удео износио 17% (Aebi, Tiago, Berger-Kolopp, 2018).

Укупно гледано, након 2011. године бележи се тренд раста примене алтернативних санкција и мера, нарочито од 2014. године, што се може објаснити усвајањем Закона о извршењу ванзаводских санкција и мера, којим је на свеобухватан начин постављен правни оквир за извршење ванинституционалних санкција и мера. Међутим, посматрано у односу на европски просек, примена алтернативних санкција и мера у Србије је још увек на ниском нивоу. То је посебно видљиво у односу на казну рада у јавном интересу, док је примена условне осуде са заштитним надзором заиста само спорадична. Другим речима, приоритет се даје казни "кућног затвора" у односу на примену "правих" алтернативних санкција, што није у складу са трендом који се бележи у другим европским државама и захтевима и принципима које постављају међународни и европски документи. Оваква пракса, посебно у погледу примене електронског надзора као саставног дела казне "кућног затвора", сасвим оправдано наилази на критику појединих теоретичара. С једне стране се истиче да нису у довољној мери познати ефекти електронског надзора, док се, са друге стране, указује на то да нека страна истраживања показују да електронски надзор није делотворан у спречавању поврата уколико се не комбинује са одређеним видовима терапеутског рада са осуђеним (Мрвић-Петровић, 2015).

Како показују налази неких скоријих истраживања (Николић-Ристановић, Вучковић, 2015; Спасојевић, Арсенијевић, 2017) разлози за недовољну примену алтернативних санкција су недостатак системских решења и механизма за примену појединих прописа, недовољан број и обученост стручњака који треба да примењују постојећа решења у пракси, споро и неефикасно праћење примене алтернативних санкција и мера, недовољна материјална и техничка средства неопходна за извршење појединих алтернативних санкција и мера, недовољна информисаност јавности и доносилаца одлука о примени алтернативних санкција и мера.

Имајући све то у виду, потребно је радити на широј примени "правих" алтернативних санкција, односно рада у јавном интересу и условне осуде са заштитним надзором, које подразумевају далеко веће укључивање самог осуђеног лица, али и заједнице у извршење санкције, рехабилитацију, реинтеграцију и социјалну инклузију осуђеног, као и могућност активнијег укључивања жртве у овај процес и надокнаде или поправљања штете која је настала кривичним делом, како за жртву, тако и за заједницу. Управо то представља суштину кривичних санкција и мера у заједници, које могу да буду делотворне, да доведу до промене понашања осуђеног и спрече поврат. За ширу примену алтернативних санкција и мера потребно је: да оне буду прихваћене од стране осуђеног лица, што подразумева и његово ваљано информисање о садржају и циљевима алтернативних санкција; да се подстиче њихово изрицање од стране правосудних органа и обез-

беди уједначавање судске праксе; да постоји јасно дефинисан систем праћења и контроле извршења; да се прошире могућности за примену казне рада у јавном интересу у смислу повећања броја места на којима би осуђеници могли да извршавају санкцију; да се унапреди сарадња повереничких служби са другим надлежним органима и институцијама, као и са организацијама цивилног друштва; да се ојачају капацитети повереничких служби у смислу постојања одговарајућег броја оспособљених лица (повереника) који би радили само на пословима извршења ванинституционалних санкција и мера (Николић-Ристановић, Вучковић, 2015; Спасојевић, Арсенијевић, 2017; Стевановић и др., 2018). Уз то, важно је да се стално ради на подизању свести опште, али и стручне јавности о значају примене алтернативних санкција, како би се добила шира подршка за њихову примену. Најзад, неопходно је редовно праћење и истраживање примене алтернативних санкција и мера, чиме би се обезбедило на емпиријским доказима засновано залагање за даље унапређење контроле криминалитета применом санкција и мера које се извршавају под окриљем заједнице.

Литература

- Aebi, M.F., Delgrande, H. (2013) *SPACE I – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations. Survey 2011*. Strasbourg: Council of Europe, доступно на http://wp.unil.ch/space/files/2015/02/SPACE1_2011_English.pdf, страници приступљено 12.7.2018.
- Aebi, M.F., Yann, M., Delgrande, H. (2012) *Council of Europe Annual Penal Statistics SPACE II Survey 2010, Persons Serving Hon-Custodial Sanctions and Measures in 2010*. Strasbourg: Council of Europe, доступно на http://wp.unil.ch/space/files/2011/02/Council-of-Europe_SPACE-II-2010-E.pdf, страници приступљено 20.6.2018.
- Aebi, M.F., Yann, M. (2013) *Council of Europe Annual Penal Statistics SPACE II Survey 2011, Persons Serving Hon-Custodial Sanctions and Measures in 2011*. Strasbourg: Council of Europe, доступно на http://wp.unil.ch/space/files/2011/02/Council-of-Europe_SPACE-II-2011-E.pdf, страници приступљено 20.6.2018.
- Aebi, M.F., Chopin, J. (2014) *Council of Europe Annual Penal Statistics SPACE II Survey 2013, Persons Serving Hon-Custodial Sanctions and Measures in 2013*. Strasbourg: Council of Europe, доступно на http://wp.unil.ch/space/files/2011/02/Council-of-Europe_SPACE-II-2013-E_Final_150205.pdf, страници приступљено 20.6.2018.
- Aebi, M.F., Yann, M. (2014) *Council of Europe Annual Penal Statistics SPACE II Survey 2012, Persons Serving Hon-Custodial Sanctions and Measures in 2012*. Strasbourg: Council of Europe, доступно на http://wp.unil.ch/space/files/2011/02/Council-of-Europe_SPACE-II-2012_Final-report_140417.pdf, страници приступљено 20.6.2018.
- Aebi, M.F., Chopin, J. (2015) *Council of Europe Annual Penal Statistics SPACE II Survey 2014, Persons Serving Hon-Custodial Sanctions and Measures in 2014*. Strasbourg: Council of Europe, доступно на http://wp.unil.ch/space/files/2016/05/SPACE-II_report_2014-final.pdf, страници приступљено 20.6.2018.
- Aebi, M.F., Chopin, J. (2016) *Council of Europe Annual Penal Statistics SPACE II Survey 2015, Persons Serving Hon-Custodial Sanctions and Measures in 2015*. Strasbourg: Council of Europe, доступно на http://wp.unil.ch/space/files/2011/02/SPACE-II_report_2015-Final-Report_170905.pdf, страници приступљено 12.7.2018.
- Aebi, M. F., Tiago, M. M., Berger-Kolopp, L. (2018) *Council of Europe Annual Penal Statistics SPACE I – Prison Populations Survey 2016*. Strasbourg: Council of Europe, доступно на <http://wp.unil.ch/space/files/2018/03/SPACE-I-2016-Final-Report-180315.pdf>, страници приступљено 12.7.2018.

- Aebi, M.F., Chopin, J. (2017) *Council of Europe Annual Penal Statistics SPACE II Survey 2016, Persons Serving Non-Custodial Sanctions and Measures in 2016*. Strasbourg: Council of Europe, доступно на http://wp.unil.ch/space/files/2018/03/SPACE_II_report_2016_Final_100320.pdf, страници приступљено 20.6.2018.
- Council of Europe (2018) *Compendium of conventions, recommendations and resolutions relating to prisons and community sanctions and measures*. Council of Europe, доступно на <https://rm.coe.int/compendium-e-2018/16808ae2cf>, страници приступљено 29.6.2018.
- Ђокић, С. (2015) Алтернативне санкције и мере ресторативне правде у Србији: анализа почетног стања, у: В. Николић-Ристановић, Н. Вучковић (ур.) *Ставови грађана и стручњака о алтернативним санкцијама и ресторативној правди*. Београд: Фондација "Центар за демократију": 6-49.
- Драгојловић, Ј. (2016) *Условна осуда у кривичном законодавству Републике Србије*, Докторска дисертација, Правни факултет за привреду и правосудје у Новом Саду Универзитет Привредна академија у Новом Саду, доступно на <http://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/6828/Disertacija5056.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, страници приступљено 12.7.2018.
- Драгојловић, Ј., Пашић, Д. (2017) Условна осуда са заштитним надзором у кривичном законодавству Србије, *Култура полиса*, Вол. ХИВ, бр. 34, стр. 375-38.
- Константиновић-Вилић, С., Костић, М. (2006) *Пенологија*. Ниш: СВЕН.
- Кривични законик, Службени гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016.
- Мрвић-Петровић, Н. (2015) Делотворност електронског надзора као саставног дела алтернативне кривичне санкције или мере, *Наука, безбедност, полиција – Журнал за криминалистику и право*, бр. 2, стр. 97-105.
- Мрвић-Петровић, Н., Обрадовић, М., Новаковић, Н. (2005) Алтернативне кривичне санкција (студија о прихватљивим модалитетима извршења), у: *Алтернативе затворским казнама*, Београд: Фонд за отворено друштво: 35-83.
- Николић-Ристановић, В., Вучковић, Н. (ур.) (2015) *Ставови грађана и стручњака о алтернативним санкцијама и ресторативној правди*. Београд: Фондација "Центар за демократију".
- Правилник о извршењу казне рада у јавном интересу, Службени гласник РС, бр. 20/2008.
- Правилник о о извршењу условне осуде са заштитним надзором, Службени гласник РС, бр. 20/2008.
- Републички завод за статистику (2009) *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2007. – Пријаве, оптужења и осуде – Билтен 502*. Београд: Републички завод за статистику.
- Републички завод за статистику (2010) *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2008. – Пријаве, оптужења и осуде – Билтен 514*. Београд: Републички завод за статистику.
- Републички завод за статистику (2010а) *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2009. – Пријаве, оптужења и осуде – Билтен 529*. Београд: Републички завод за статистику.
- Републички завод за статистику (2011) *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2010. – Пријаве, оптужења и осуде – Билтен 546*. Београд: Републички завод за статистику.
- Републички завод за статистику (2012) *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2011. – Пријаве, оптужења и осуде – Билтен 558*. Београд: Републички завод за статистику.
- Републички завод за статистику (2013) *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2012. – Пријаве, оптужења и осуде – Билтен 576*. Београд: Републички завод за статистику.
- Републички завод за статистику (2014) *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2013. – Пријаве, оптужења и осуде – Билтен 588*. Београд: Републички завод за статистику.
- Републички завод за статистику (2015) *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2014. – Пријаве, оптужења и осуде – Билтен 603*. Београд: Републички завод за статистику.

- Републички завод за статистику (2016) *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2015. – Пријаве, оптужења и осуде – Билтен 617*. Београд: Републички завод за статистику.
- Републички завод за статистику (2017) *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2016. – Пријаве, оптужења и осуде – Билтен 629*. Београд: Републички завод за статистику.
- Recommendation CM/Rec (2017) 3 of the Committee of Ministers to member States on the European Rules on community sanctions and measures, доступно на https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680700a5a, страници приступљено 29.6.2018.
- Соковић, С. (2012) Пенитенсијарне статистике: мера криминалитета и/или више од тога?, у: В. Николић-Ристановић (ур.) *Евидентирање криминалитета: искуства из света и Србије*. Београд: Прометеј-Београд: 83-104.
- Спасојевић, А., Арсенијевић, С. (2017) *Ефекти алтернативних санкција и мера из угла поверљивих службе*. Ваљево: Одбор за људска права Ваљево.
- Стевановић, И., Међедовић, Ј., Петровић, Б., Вујичић, Н. (2018) *Експертско истраживање и анализа поврата у Републици Србији*. Београд: ОЕБС Мисија у Србији и Институт за криминолошка и социолошка истраживања.
- Васиљевић-Продановић, Д. (2012) *Алтернативе краткотрајним казнама затвора*. Докторска дисертација. Београд: Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Универзитет у Београду.
- Васиљевић-Продановић, Д. (2017) *Основе система извршења кривичних санкција*. Београд: Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.
- Закон о извршењу ванзаводских санкција и мера, Службени гласник РС, бр. 55/2014.

* * *

Dr Sanja ČOPIĆ,
Institute of Criminological and Sociological Research
Belgrade

ALTERNATIVE CRIMINAL SANCTIONS AND MEASURES FOR ADULT OFFENDERS IN SERBIA

Summary

The use of alternative criminal sanctions and measures (community sanctions and measures) is considered to be one of the possible ways of reducing prison population and addressing the problem of prison overcrowding, rationalization of the procedure and a more humane treatment of offenders. At the same time, the use of alternative sanctions and measures allows more active involvement of the victim and the community in the process of reintegration and social inclusion of offenders, which is an important prerequisite for desistance and prevention of recidivism. The aim of this paper is to analyse normative framework and application of alternative sanctions and measures for adult offenders of criminal offenses in Serbia. Community service, suspended sentence with protective supervision and the execution of imprisonment in the premises where the convicted person resides, with or without electronic monitoring, are analysed. These criminal sanctions and measures are implemented in the community, they are imposed by the court after the criminal proceedings, and their use is

based on the presumption that the purpose of punishment can be achieved without imprisonment or fine. They also include control, supervision and support for the convicted person, which is the essence of community sanctions. The paper starts with a brief overview of relevant international documents that set forth obligations, standards and principles for implementing alternative sanctions and measures. It proceeds with the analysis of the normative framework, and then with the analysis of implementation of alternative sanctions and measures in practice in Serbia, which is based on the available statistical data collected and published by the Statistical Office of the Republic of Serbia and the Council of Europe Annual Penal Statistics SPA-CE II. In the conclusion, some possible steps for future broader use of alternative sanctions and measures in Serbia are pointed out.

Keywords: *alternative sanctions and measures, adult offenders, legislation, practice, Serbia.*